

مقدمه

«مذهب» و «معنویت»، یکی از مهم‌ترین عواملی است که به تجارب، رفتار و ارزش‌های انسان معنا و ساختار می‌بخشد. دین نظام اعتقادی سازمان‌یافته‌ای است که با مجموعه‌ای از آیین‌ها و اعمال تعریف شده، تعیین‌کننده شیوه پاسخ‌دهی افراد به تجارب زندگی است (زولینگ (Zulling) و همکاران، ۲۰۰۶) و دینداری، اهتمام دینی است به نحوی که نگرش، گرایش و کنش‌های فرد را متأثر سازد (شجاعی‌زند، ۱۳۸۴). دین شامل جنبه‌های مختلف زندگی انسان است و در هر مورد، راهکارها و توصیه‌های فراوانی برای هرچه بهتر و سالم‌تر زیستن انسان ارائه می‌دهد. یکی از مواردی که در ادیان مختلف شدیداً مورد توجه قرار گرفته است، روابط بین فردی، بخصوص روابط خانوادگی است. اغلب ادیان، رهنمودهایی درباره شیوه‌ای که اعضای خانواده، باید با یکدیگر رفتار کنند، ارائه کرده‌اند که روابط و ساختارهای خانواده را تعدیل می‌کند. تحقیقات نشان می‌دهد که خانواده و دین بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و شواهد تجربی نیز حاکی از این است که دین نقش بارزی در روابط خانوادگی بازی می‌کند (ماهونی (Mahoney) و همکاران، ۲۰۰۱).

پژوهش کولدول (Coldwell) (۱۹۹۵، ص ۲۴۵) نشان داد که انجام فریضه‌های دینی منجر به افزایش سطح کارکرد خانواده می‌گردد. یافته‌های وی حاکی از این بود که دین بر بُعد انسجام که یکی از کارکردهای خانواده می‌باشد، تأثیر می‌گذارد. نتایج پژوهش عبدالله‌پور و همکاران (۱۳۸۸) نیز نشان داد که دخالت دادن دین در تصمیم‌ها و انتخاب‌ها، در کارکرد خانواده تأثیر دارد.

بدین ترتیب، بسیاری از توصیه‌های دین اسلام در باب حفظ روابط خانوادگی و اصول و قواعد این ارتباطات، به افراد کمک می‌کند تا روابط خانوادگی بهتری داشته باشند. از آنجایی که با ازدواج هر فرد، خانواده همسر او نیز در زمره خویشاوندان وی قرار می‌گیرند، تأکیدات دین اسلام در خصوص ارتباط با خویشاوندان شامل حال خانواده همسر افراد هم خواهد شد. فرد موظف است تمام اصول اخلاقی و مذهبی را که در مورد خانواده خود رعایت می‌کند، در مورد خانواده همسرش نیز رعایت کند. در این زمینه، یکی از اموری که در دین اسلام بسیار مورد تأکید قرار گرفته است، صله رحم و ملاقات با خویشاوندان و دلجویی از آنهاست. در این میان، رسیدگی و احترام به والدین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به گونه‌ای که خدای متعال، پس از ذکر توحید به احسان والدین توصیه نموده، و می‌فرماید: «خدای تو فرمان داده است که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید» (اسرا: ۲۳). همچنین در باب ارتباط با خویشاوندان خدای متعال می‌فرماید:

رابطه بین پایبندی مذهبی و بخشش

با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان

Ghasemi.s77@gmail.com

etemadiazra@yahoo.com

ک سیمین قاسمی / دانشجوی دکتری مشاوره دانشگاه اصفهان

عذرا اعتمادی / دانشیار گروه مشاوره دانشگاه اصفهان

دریافت: ۱۳۹۳/۶/۲۵ - پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۰

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و بخشش با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان بود. این پژوهش از نوع همبستگی بود و ۳۷۲ زن مسلمان، که به روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شده بودند، به مقیاس پایبندی مذهبی، پرسش‌نامه بخشش و پرسش‌نامه کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از روش همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر، با پایبندی مذهبی و بخشش همبستگی مثبت و با ناپایبندی مذهبی و دوسوگرایی مذهبی همبستگی منفی دارد. همچنین روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر، با ناپایبندی مذهبی و دوسوگرایی مذهبی همبستگی مثبت و با پایبندی مذهبی و بخشش همبستگی منفی ($P < 0/01$) دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نیز نشان داد که پایبندی مذهبی و بخشش توانایی پیش‌بینی کیفیت روابط زوجین خانواده همسر را دارا هستند. براساس نتایج پایبندی مذهبی و بخشش می‌تواند روابط خانوادگی بهتر و شاداب‌تری را به همراه داشته باشند و در حفظ و پایداری روابط زوجین و خانواده همسر نقش بسزایی ایفا کنند.

کلیدواژه‌ها: پایبندی مذهبی، بخشش، زوجین، خانواده همسر.

«از خدایی که همدیگر را به او قسم می‌دهید بپرهیزید و خویشاوندان خود را رعایت کنید؛ زیرا خداوند عالم مراقب اعمال شما است» (نساء: ۱).

علاوه بر این بسیاری از آموزه‌های اخلاقی اسلام در زمینه رفتارهای فردی و میان‌فردی می‌تواند در بهبود روابط خانوادگی و همچنین روابط زوجین و خانواده همسر مؤثر باشد. در اینجا به بعضی از این موارد اشاره می‌شود. انسان متدین آنچه را از دیگران انتظار دارد خودش عمل می‌کند (بقره: ۴۴)، به نحوه مؤثر ارتباط برقرار می‌کند و شنونده فعال است (زمر: ۱۸)، مردم آزار و ضداجتماعی نیست و از خشونت پرهیز می‌کند (احزاب: ۵۸)، می‌تواند از بدی دیگران درگذرد و حتی در مقابل آن نیکی کند (آل‌عمران: ۱۳۴)، سخن نیک و رفتار نیکو دارد، اهل احسان به خانواده است که این احسان در سه شاخه والدین، همسر و فرزندان قرار می‌گیرد و احسان به والدین، مهم‌ترین عنصر است (بقره: ۸۳). رعایت موارد یاد شده موجب می‌شود زوجین و خانواده همسر بتوانند در سایه رعایت اصول اخلاقی، که مورد تأکید دین اسلام است، از روابط خانوادگی بهتری برخوردار شوند.

روابط مطلوب بین زوجین و خانواده همسر به حفظ بهداشت روانی، وجود تنوع در زندگی، رشد و بلندی اجتماعی، برخورداری از حمایت‌های خویشاوندان، سبک‌باری، امنیت خاطر، بهره‌مندی از تجربه بزرگ‌ترها و ایجاد تعادل در خانواده بیانجامد. اما گاه بروز مشکلات و مسائل گوناگونی نظیر مداخله‌ها، حسادت‌ها، خودخواهی‌ها، سخن‌چینی‌ها و بدگویی‌ها، زخم زبان‌ها، حرمت شکنی‌ها، توقع بیش از اندازه از عروس یا داماد موجب تیرگی این روابط می‌شود (ایمانی، ۱۳۸۸، ص ۲۵). همه این امور، از بی‌توجهی به آموزه‌های دینی در خصوص روابط خانوادگی نشأت می‌گیرد.

هر ارتباطی ممکن است در بلندمدت با مشکلات و مسائلی روبرو شود که سلامت آن، ارتباط را دچار اختلال کند و روابط زوجین و خانواده همسر نیز از این امر مبرا نیست. از این رو، برخورد مناسب با آسیب‌ها و اشتباه‌های اجتناب‌ناپذیری که موجب تیرگی این روابط می‌شود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این میان، بخشش واکنشی است که اجازه می‌دهد، با وجود اشتباه‌ها، خیانت‌ها یا شکست‌ها رابطه ادامه یابد (فینچام (Fincham)، ۲۰۰۰). بررسی نتایج تحقیقات انجام شده، نشان داده است که بخشش می‌تواند تأثیر بسزایی در بهبود روابط و افزایش عملکرد خانواده داشته باشد. فینچیم (۲۰۰۰)، در مطالعه خود که در مورد رابطه بین بخشش و رضایت از روابط بود، نشان داد که بخشش به بهبود کیفیت روابط می‌انجامد. همچنین مطالعه *خدا/یاری‌فرد* و همکاران (۱۳۸۶)، حاکی از این بود که عفو و بخشش می‌تواند روابط خانوادگی افراد را بهبود بخشد.

بخشش فرایند گذشتن از خطای دیگران است که با انگیزه آرامش درونی یا بهبود روابط با خاطی و یا به منظور انجام رفتاری ارزشی صورت می‌گیرد و دارای پیامدهایی همچون رهایی از احساس منفی نسبت به فرد خطاکار، غلبه بر رنجش، پرهیز از عصبانیت، دوری، جدایی و انتقام نسبت به فرد خطاکار است (اینرایت (Enright)، ۱۹۹۸، ص ۴۶).

رویکرد ورثینگتون، بخشش را به عنوان جابجایی هیجاناتی نظیر تنفر، تلخی، کینه، دشمنی، خشم و ترس با هیجانات مثبت نظیر عشق، همدلی، شفقت یا همدردی تعریف می‌کند (وید (Wade) و همکاران، ۲۰۰۹). رویکرد رای، بخشش را به عنوان رها کردن عواطف منفی (نظیر دشمنی)، شناخت‌های منفی (نظیر افکار مربوط به انتقام) و رفتارهای منفی (نظیر پرخاشگری کلامی) در پاسخ به بی‌عدالتی ادراک شده، تعریف می‌کند (رای (Rye) و همکاران، ۲۰۰۵).

هنگامی که افراد می‌بخشند، تأیید می‌کنند که خطایی رخ داده است. سپس، با پردازش شناختی، عاطفی یا رفتاری، به ارزیابی مجدد از خطا و خطاکار می‌پردازند؛ یعنی فرد بخشنده با ارزیابی مجدد، فرد خطاکار را به شیوه جدیدی مورد قضاوت قرار می‌دهد (تامپسون (Thompson) و همکاران، ۲۰۰۵). طبق تحقیق کارمانس و وان‌لانگ (Karremans & Van Lange)، ۲۰۰۴، بخشش با تعامل‌های مثبت میان بخشنده و خطاکار، پس از رخداد خطا، ارتباط مثبت دارد. بخشش از چرخه‌های تعامل منفی در رابطه جلوگیری می‌کند و این امکان را فراهم می‌آورد که رابطه ادامه یابد و پس از تهدیدها، دوباره صمیمیت ایجاد گردد. بدین ترتیب، بخشش ابزاری است برای حفظ روابط پایدار و درازمدت (ریپلی و ورثینگتون (Riply & Worthington)، ۲۰۰۲).

پژوهش‌های متعددی به بررسی تأثیر دین و دینداری بر جنبه‌های شناختی، روانی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زندگی افراد پرداخته‌اند. نتایج اغلب آنها، حاکی از تأثیر مثبت دینداری بر بهداشت روانی و جسمانی است. اما با وجود توصیه‌های مؤکد دین اسلام، به حفظ پیوندهای خانوادگی و نقش آن در سلامت روحی و روانی اعضای خانواده و وجود پژوهش‌های فراوان در زمینه رابطه دینداری و زندگی فردی و اجتماعی افراد، تأثیر و نقش دین در کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر، تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است. با توجه به نقش روابط زوجین و خانواده همسر بر سلامت روح و جسم زوجین، خانواده‌ها و فرزندان‌شان، شناسایی عواملی که بر این روابط تأثیرگذار هستند، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند.

در این تحقیق سعی شده است از بین عوامل احتمالی فراوانی که می‌توانند رابطه زوجین و خانواده

همسر را تحت الشعاع قرار دهد، رابطه بین پایبندی مذهبی و بخشش با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر مورد بررسی قرار گیرد. در این زمینه، به سؤالات پژوهشی زیر پاسخ داده شود:

۱. آیا بین پایبندی مذهبی و کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان، رابطه وجود دارد؟
۲. آیا بین بخشش و کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان، رابطه وجود دارد؟
۳. آیا پایبندی مذهبی توانایی تبیین کیفیت رابطه زوجین و خانواده همسر در زنان را دارد؟
۴. آیا بخشش توانایی تبیین کیفیت رابطه زوجین و خانواده همسر در زنان را دارد؟

روش پژوهش

با توجه به اینکه هدف این پژوهش، بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و بخشش، با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان است، از روش همبستگی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه زنان متأهل و مسلمان شهر اصفهان در پاییز ۱۳۹۲ بود که در محدوده سنی ۲۳ تا ۵۰ سال قرار داشتند و حداقل دو سال از ازدواج آنها گذشته بود. والدین همسرشان در قید حیات و ساکن شهر اصفهان بودند. در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای استفاده شد. بدین ترتیب، ابتدا شهر اصفهان از لحاظ جغرافیایی به چهار منطقه شمال، جنوب، شرق و غرب تقسیم شد. سپس، از بین فرهنگسراها و مناطق تفریحی هر منطقه، دو مرکز فرهنگی - تفریحی به صورت تصادفی انتخاب و پس از ارائه توضیحات لازم برای شرکت‌کنندگان و جلب همکاری آنان، پرسش‌نامه‌ها توسط ۳۸۴ نفر تکمیل شد. پس از کنار گذاشتن پرسش‌نامه‌های ناقص، داده‌های ۳۷۲ پرسش‌نامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. میانگین سنی شرکت‌کنندگان ۳۲/۲۶ و متوسط تحصیلات آنها معادل ۱۳/۶۲ سال، محاسبه شد.

ابزار پژوهش

پرسش‌نامه پایبندی مذهبی: این ابزار یک مقیاس خودگزارشی ۶۰ گویه‌ای است که به منظور سنجش میزان گرایش مذهبی اسلامی افراد توسط جان‌بزرگی (۱۳۸۸) ساخت و اعتباریابی شده است. پاسخ‌ها در این مقیاس، براساس طیف لیکرت چهارگزینه‌ای محاسبه می‌شود. این ابزار شامل ۳ خرده‌مقیاس است که عبارتند از: پایبندی مذهبی، ناپایبندی مذهبی، دوسوگرایی مذهبی. همسانی درونی برای کل مقیاس برابر ۰/۸۱ و برای خرده‌مقیاس‌ها از ۰/۶۹ تا ۰/۸۸ گزارش شده است. همبستگی مقیاس کل با پرسش‌نامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت ۰/۴۷ گزارش شده است.

پرسش‌نامه بخشش انزایت: برای سنجش میزان بخشش از پرسش‌نامه بخشش *انزایت* و گروه مطالعات تکامل انسانی (۱۹۹۷) بهره گرفته شده است. شکل اولیه این پرسش‌نامه، ۱۵۸ سؤالی بود که از سه بعد شناختی، رفتاری و عاطفی تشکیل می‌شد. دلیل طولانی بودن آن، این پرسش‌نامه توسط *انزایت* و همکارانش خلاصه گردید. سؤالات آن به ۶۶ کاهش یافت. نتایج نشان داد که پرسش‌نامه ۶۶ سؤالی از همسانی درونی بالا (۰/۹۸) و روایی مناسب (همبستگی با سؤال ملاک در حدود ۰/۶۲) برخوردار بوده است. تعداد سؤالات این پرسش‌نامه، پس از ترجمه و انتطابق آن با فرهنگ ایرانی، به دلیل تکراری بودن و همبستگی پایین برخی از سؤالات با کل پرسش‌نامه، به ۶۰ سؤال کاهش یافت. نمره‌گذاری پرسش‌نامه، براساس مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم امتیازبندی می‌شوند. پرسش‌نامه ۶۰ سؤالی انطباق یافته نیز پس از حذف سؤالات، از روایی (روایی ملاک آن در حدود ۰/۶۲ برآورد شده است) و همسانی درونی مناسب (در حدود ۰/۹۶) برخوردار بوده است (غباری‌بناب و همکاران، ۱۳۸۰، ص ۱۳۰).

پرسش‌نامه محقق ساخته کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر: این ابزار، یک پرسش‌نامه خودگزارشی ۳۲ گویه‌ای است که برای بررسی چگونگی روابط زوجین و خانواده همسر، در جامعه ایرانی توسط محقق در سال ۱۳۹۲ ساخته شده است. این ابزار، شامل دو خرده‌مقیاس است که عبارتند از: ۱. روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر؛ ۲. روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر که هر یک شامل ۱۶ گویه هستند و براساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شوند. برای بررسی روایی محتوایی این ابزار، پس از طرح سؤالات، پرسش‌نامه ابتدایی در اختیار پنج نفر از صاحب‌نظران حیطة مشاوره خانواده قرار گرفت. پس از انجام اصلاحات لازم، برای بررسی پایایی و روایی، پرسش‌نامه مقدماتی بر روی گروهی متشکل از ۵۰ نفر اجرا شد. پایایی این پرسش‌نامه به روش ضریب آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر و خرده‌مقیاس روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر به ترتیب، معادل ۰/۹۲ و ۰/۸۹ محاسبه شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS18 و روش‌های آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و نیز تحلیل‌های همبستگی و رگرسیون گام به گام مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش

برای پاسخ به سؤال اول و دوم پژوهش و بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و بخشش، با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان از تحلیل همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج آن در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. همبستگی بین پایبندی مذهبی و بخشش با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان

	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	SD	M	
۱. پایبندی مذهبی									۱	۱۰/۵۴	۳۷/۸۷	
۲. ناپایبندی مذهبی								۱	-۰/۸۱**	۸/۵۸	۲۷/۹۸	
۳. دوسوگرایی مذهبی							۱	۰/۳۳**	-۰/۴۸**	۱۱/۵۹	۳۲/۸۹	
۴. بخشش رفتاری						۱	۰/۱۶**	-۰/۲۲**	۰/۳۲**	۱۰/۰۷	۸۷/۱۳	
۵. بخشش عاطفی					۱	۰/۶۱**	۰/۰۹	-۰/۱۲**	۰/۲۳**	۸/۷۶	۷۹/۹۴	
۶. بخشش شناختی				۱	۰/۶۷**	۰/۸۲**	۰/۱۱*	-۰/۲۳**	۰/۲۱**	۹/۴۷	۸۱/۸۷	
۷. بخشش کل			۱	۰/۸۵**	۰/۹۰**	۰/۹۳**	۰/۱۴**	-۰/۲۴**	۰/۳۵**	۴۷/۳۸	۲۴۵/۷۰	
۸. روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر		۱	۰/۳۱**	۰/۳۰**	۰/۲۷**	۰/۳۳**	-۰/۲۱**	-۰/۳۲**	۰/۳۴**	۹/۸۶	۴۲/۷۶	
۹. روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر	۱	-۰/۸۸**	-۰/۳۰**	-۰/۲۹**	-۰/۲۴**	-۰/۳۴**	۰/۱۹**	۰/۳۳**	-۰/۳۱**	۱۱/۴۵	۴۰/۶۵	

** معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ * معنی‌داری در سطح ۰/۰۵

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بین پایبندی مذهبی با روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر، همبستگی مثبت و بین پایبندی مذهبی و روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر همبستگی منفی در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. همچنین بین عدم پایبندی مذهبی و روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر همبستگی منفی و بین عدم پایبندی مذهبی با روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر، همبستگی منفی در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد، دوسوگرایی مذهبی با روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر، همبستگی منفی و با روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر همبستگی مثبت دارد.

نتایج بررسی همبستگی بخشش با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر نشان داد که بخشش و مؤلفه‌های آن، با روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر همبستگی مثبت و با روابط نامطلوب زوجین

و خانواده همسر در سطح ۰/۰۱ همبستگی منفی دارد. برای پیش‌بینی کیفیت ارتباط زوجین و خانواده همسر در زنان، براساس پایبندی مذهبی و بخشش از تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد. نتایج آن در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر توسط پایبندی مذهبی

متغیر ملاک	R	R ^۲	F	P	گام	متغیر پیش‌بین	B	β	t	P
روابط مطلوب	۰/۴۷	۰/۲۳	۲۶/۷۶	۰/۰۰۱	۴	پایبندی مذهبی	۰/۲۰	۰/۲۹	۴/۲۰	۰/۰۰۱
						بخشش رفتاری	۰/۳۱	۰/۲۵	۳/۴۵	۰/۰۰۲
						ناپایبندی مذهبی	-۰/۲۴	-۰/۲۱	-۳/۳۸	۰/۰۰۱
						بخشش کل	۰/۱۹	۰/۱۷	۲/۵۴	۰/۰۰۱
روابط نامطلوب	۰/۴۵	۰/۲۱	۲۳/۸۵	۰/۰۰۱	۳	ناپایبندی مذهبی	۰/۱۶	۰/۳۰	۴/۸۷	۰/۰۰۱
						بخشش رفتاری	-۰/۲۵	-۰/۲۶	۳/۵۴	۰/۰۰۱
						پایبندی مذهبی	-۰/۲۴	-۰/۲۱	۲/۸۰	۰/۰۰۱

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که خرده‌مقیاس‌های پایبندی مذهبی و بخشش، در مجموع توانایی تبیین ۰/۲۳ واریانس روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر در زنان را دارا هستند. این مدل، در چهار گام انجام گرفت. خرده‌مقیاس‌های پایبندی مذهبی، بخشش رفتاری، ناپایبندی مذهبی و بخشش کلی به ترتیب، با ضریب بتای ۰/۲۸، ۰/۲۵، ۰/۲۱- و ۰/۱۷ توانایی پیش‌بینی روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر در زنان را دارا هستند.

همچنین نتایج نشان داد که خرده‌مقیاس‌های پایبندی مذهبی و بخشش، در مجموع توانایی تبیین ۰/۲۱ واریانس روابط مطلوب نامطلوب زوجین و خانواده همسر در زنان را دارا هستند. این مدل، در ۳ گام انجام گرفت و خرده‌مقیاس‌های ناپایبندی مذهبی، بخشش رفتاری، پایبندی مذهبی به ترتیب، با ضریب بتای ۰/۳۰، ۰/۲۶- و ۰/۲۱- توانایی پیش‌بینی روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر در زنان را دارا هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

این تحقیق، با هدف بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و بخشش با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد، روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر با پایبندی مذهبی و بخشش همبستگی مثبت و با ناپایبندی مذهبی و دوسوگرایی مذهبی همبستگی منفی دارد.

همچنین نتایج نشان داد که روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر، عدم ناپایبندی مذهبی و دوسوگرایی مذهبی همبستگی مثبت و با پایبندی مذهبی و بخشش همبستگی منفی دارد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که پایبندی مذهبی، بخشش رفتاری، ناپایبندی مذهبی و بخشش کلی به ترتیب، توانایی پیش‌بینی روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر را دارا هستند؛ بدین معنا که انتظار می‌رود با افزایش پایبندی مذهبی، بخشش رفتاری و بخشش کلی و کاهش عدم پایبندی مذهبی، روابط زوجین و خانواده همسر از مطلوبیت بیشتری برخوردار باشد. همچنین نتایج نشان داد که عدم پایبندی مذهبی، بخشش رفتاری و پایبندی مذهبی توانایی پیش‌بینی روابط نامطلوب زوجین و خانواده همسر را دارا هستند. بدین ترتیب، با افزایش ناپایبندی مذهبی و کاهش بخشش رفتاری و پایبندی مذهبی، انتظار می‌رود روابط زوجین و خانواده همسر از مطلوبیت کمتری برخوردار باشد.

در تبیین نتایج به دست آمده می‌توان گفت: پایبندی مذهبی موجب می‌شود فرد افکار، اعمال و امیال خود را براساس معیارهای مذهبی تنظیم کند. در دیدگاه چنین فردی، تمامی تجربیات زندگی روزمره رنگی خدایی می‌گیرد و فرد سعی می‌کند در همه رویدادهای زندگی، خداوند را ناظر و شاهد اعمال خود ببیند و بر طبق اصول و موازین دین عمل کند. همین پایبندی به ارزش‌های دینی، موجب سلامت و نشاط روحی و روانی فرد می‌شود. نتایج تحقیقات نشان داده است که افراد مذهبی از سبک و شیوه زندگی سالم‌تر و متعادل‌تری استفاده نموده و از قابلیت سازگاری و کنار آمدن بالاتری برخوردار هستند و در مقایسه با افرادی که از نظر اعتقادات دینی ضعیف‌تر هستند، احساس آرامش، امنیت و خوشبختی بیشتری می‌نمایند (نوابخش و پوریوسفی، ۱۳۸۵، ص ۷). مذهب، نه تنها زندگی فردی افراد، بلکه زندگی اجتماعی و خانوادگی آنها را نیز تحت پوشش قرار می‌دهد. به طوری که بالاترین مراتب رفتارهای دینی، پس از ایمان به خدا، برقراری روابط خویشاوندی است. آثار و نتایجی چون طولانی شدن عمر، جلوگیری از بروز بلاها و مرگ ناخوشایند، سلامتی بدن، رفع فقر و افزایش روزی، آبادی شهرها، حسن خلق، اصلاح رفتارها و ایجاد آرامش و نشاط را به همراه خواهد داشت (سالاری فر، ۱۳۸۴، ص ۳۲). در نتیجه، جوامع پایبند به اصول اخلاقی و مبانی دینی ارزشی، از روابط سالم اجتماعی، چه در سطح خانواده و چه در سطح اجتماع برخوردارند. در میان آنها صلح، صفا، اعتماد و علاقه، احترام و ادب و اخلاق حکم‌فرماست و کانون خانواده بسیار گرم و صمیمی است (ابراهیم‌زاده آملی، ۱۳۸۴). همچنین با

توجه به توصیه‌های فراوان دین اسلام بر خوش خلقی، پرهیز از خشونت، مهربانی و خیرخواهی، نوع دوستی، پرهیز از ظن و گمان‌های بیهوده، پرهیز از حسادت و بغض و کینه نسبت به یکدیگر، افزایش صبر و تحمل و احترام به روابط خویشاوندی و حفظ پیوندهای خانوادگی، پایبندی به ارزش‌های مذهبی، از بروز بسیاری از آسیب‌های که در روابط خانوادگی اختلال ایجاد می‌کند و موجب تیرگی روابط می‌شود، پیشگیری می‌کند و موجب می‌شود زوجین و خانواده همسر بتوانند از روابط بهتر و سالم‌تری برخوردار شوند. این نتایج، با نتایج تحقیقات کول‌دول (۱۹۹۵)، عبدالله‌پور و همکاران (۱۳۸۸) و خدا‌یاری‌فرد و همکاران (۱۳۸۶) هماهنگی دارد.

عدم پایبندی مذهبی و عدم تعهد نسبت به معیارها، ارزش‌ها و قیودات دینی و مذهبی موجب می‌شود فرد، خود و امیالش را راهنمای افکار، اعمال و رفتار خود می‌سازد. وقتی پایبندی مذهبی ضعیف باشد، یا وجود نداشته باشد، در شرایط بحرانی، که منافع فرد به خطر می‌افتد، ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی نیز کارایی خود را از دست می‌دهند. فرد ممکن است برای حفظ منافع خود، دست به هر عمل غیرخدایی و غیراخلاقی بزند. در روابط زوجین و خانواده همسر نیز وضع به همین صورت است. عدم پایبندی مذهبی، خودخواهی، حسادت، غرور، تکبر، خودپسندی، بدرفتاری‌ها، بدخلقی، سوءظن‌ها، بدزبانی، بدبینی، سودجویی‌ها، منفعت‌طلبی و بی‌تفاوتی نسبت به اعضای خانواده و زیر پا گذاشتن پیوندها و ارزش‌های خانوادگی، برای رسیدن به منافع شخصی موجب از هم پاشیدن روابط زوجین و خانواده همسر، بی‌احترامی‌ها و قطع ارتباط‌ها می‌شود. این قطع ارتباط، نتایجی چون افزایش نگرانی در خانواده همسران، محرومیت از حمایت‌های عاطفی و اجتماعی خانواده همسر، انزوا، افسردگی، اضطراب و ناامیدی، نقصان در تربیت اجتماعی و عاطفی فرزندان، پیدایش احساس بدبینی در همسر و فرزندان را به دنبال خواهد داشت که سلامت روحی، روانی و جسمانی فرد را به خطر می‌اندازد.

دوسوگرایی مذهبی و تردید مذهبی موجب عدم هماهنگی کردار و گفتار، سردرگمی و نگرانی فرد می‌شود. تحمل او را در برابر مشکلات کم می‌کند. چنین فردی احساس خوبی نسبت به خود و رابطه خود با خدا ندارد، از اعمال مذهبی خود ناراضی است. تنها هنگام سختی‌ها به خدا پناه می‌برد و میزان ناهشیاری یا غفلت او زیاد است (جان‌بزرگی، ۱۳۸۸). فرد دارای دوسوگرایی مذهبی، در همه شرایط و رویدادها یکسان برخورد نمی‌کند. گاهی بی‌توجه به مذهب و شعائر دینی و گاه بر طبق موازین دینی رفتار می‌کند. این پایبندی گاه و بی‌گاه به مذهب، می‌تواند

قلمروهای مختلف زندگی او از جمله روابط خانوادگی اش را تحت تأثیر قرار دهد. چنین فردی، گاه بر طبق موازین دین در مقابل دیگران مهربان و صبور است و گاه بی طاق و پریشان است و این طرز برخورد، می تواند در روابط فرد با اعضای خانواده خود و خانواده همسرش اختلال ایجاد کند و موجب بروز اختلال در روابط زوجین و خانواده همسر گردد.

عفو و بخشش، یکی از امور مورد تأکید دین اسلام است. افرادی که در مقابل خطای دیگران بخشش و گذشت بیشتری نشان می دهند، از ارتباطات اجتماعی و خانوادگی سالم تری برخوردار هستند و روابطشان استحکام بیشتری دارد. طبق نتایج تحقیق، زنانی که کمتر به نشخوار فکری در مورد خطاهای خانواده همسرشان می پردازند، احساسات کینه توزانه خود نسبت به آنها را کنترل می کنند و به فکر انتقام جویی و دشمنی با خانواده همسرشان نیستند، روابط مطلوب تری با خانواده همسرشان دارند. این روابط مطلوب، مسلماً رابطه زنان با همسرشان و فرزندانشان را نیز تحت تأثیر قرار می دهد. این نتایج به دست آمده، با نتایج تحقیق ریپلی و ورثینگتون (۲۰۰۲)، فینچیم (۲۰۰۰)، کارمانس و وان لانگ (۲۰۰۴)، تاباک و همکاران (۲۰۱۲) و خدایاری فرد و همکاران (۱۳۸۶) هماهنگ است.

این پژوهش، با محدودیت هایی روبرو بود که می تواند تعمیم نتایج را با مشکل مواجه سازد. از جمله این محدودیت ها، عدم کنترل برخی از متغیرهای مداخله گر مانند ویژگی های شخصیتی، فرهنگی و اجتماعی شرکت کننده ها بود که می تواند روابط زنان با خانواده همسر را تحت الشعاع قرار دهد. همچنین با توجه به اینکه در این تحقیق، از پرسش نامه به عنوان ابزار گردآوری داده ها استفاده شد، بی دقتی و عدم صداقت احتمالی شرکت کنندگان می تواند موجب اختلال در داده های گردآوری شده، گردد.

از آنجا که جامعه آماری این پژوهش، زنان متأهل اهل شهر اصفهان بود، نتایج به دست آمده از قابلیت تعمیم کافی برخوردار نیست. انجام پژوهش در جامعه پژوهشی معرفت تر، می تواند تعمیم پذیری بیشتری به دنبال داشته باشد. در این راستا، پیشنهاد می شود این پژوهش در جامعه مردان و همچنین در سایر شهرهای کشور انجام شود و شباهت ها و تفاوت های نتایج آن تحقیقات با نتایج این تحقیق مورد بررسی قرار گیرد. همچنین با توجه به اینکه این پژوهش در جامعه مسلمان صورت گرفت، با انجام این تحقیق در جوامع غیرمسلمان می توان آثار و نتایج دینداری بر روابط خانوادگی در سایر ادیان را با دین اسلام مورد مقایسه قرار داد.

منابع

- ابراهیم زاده عاملی، عبدالله، ۱۳۸۴، «آثار دینداری در زندگی فردی و اجتماعی»، *مربیان*، ش ۵ (۱۷)، ص ۲۹-۶۵.
- اصلانی مقدم، پانته، ۱۳۸۵، *نقش نیایش بر سلامت روان*، پایان نامه کارشناسی علوم اجتماعی، تهران، دانشکده مدیریت و علوم اجتماعی واحد تهران شمال.
- بهجتی اردکانی، فاطمه و مریم فاتحی زاده، ۱۳۸۲، *بررسی عوامل آموزشی، فرهنگی و خانوادگی مؤثر بر پایین بودن طلاق در استان یزد*، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی، اصفهان، دانشگاه اصفهان.
- بهرامی احسان، هادی، ۱۳۷۳، *بررسی مؤلفه های بنیادین سازش یافتگی در آزادگان ایرانی*، پایان نامه دکتری روان شناسی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- جان بزرگی، مسعود، ۱۳۸۸، «ساخت و اعتباریابی آزمون پابندی مذهبی بر اساس گزاره های قرآن و نهج البلاغه»، *مطالعات اسلام و روان شناسی*، ش ۳ (۵)، ص ۷۹-۱۰۵.
- حسینی بیرجندی، مهدی، ۱۳۹۰، *نظریه ها و فنون خانواده درمانی*، تهران، رشد.
- خدایاری فرد، محمد و همکاران، ۱۳۸۶، «رابطه نگرش مذهبی با رضایتمندی زناشویی در دانشجویان متأهل»، *خانواده پژوهی*، ش ۱۰، ص ۶۱۱-۶۲۰.
- دورکیم، امیل، ۱۳۸۳، *صور ابتدایی حیات دینی*، ترجمه باقر پرهام، تهران، نشر مرکز.
- سالاری فر، محمدرضا، ۱۳۸۴، *خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی*، تهران، سمت.
- شجاعی زند، علیرضا، ۱۳۸۴، «بررسی مدل دینداری در ایران»، *جامعه شناسی ایران*، دوره ششم، ش ۱، ص ۳۳-۶۶.
- شریفی، طیبه و همکاران، ۱۳۸۴، «نگرش دینی و سلامت عمومی و شکیبایی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی اهواز»، *اندیشه و رفتار*، سال یازدهم، ش ۱، ص ۸۹-۹۹.
- صادقی، محمود، ۱۳۷۸، *جایگاه دین در سلامت روانی*، تهران، طریق کمال.
- عبدالله پور، نازی و همکاران، ۱۳۸۸، «رابطه بین دینداری با کارکرد خانواده در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز»، *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ش ۷، ص ۱۵۷-۱۷۶.
- غباری بناب، باقر و همکاران، ۱۳۸۰، *بررسی ویژگی های بهداشت روانی در بین جوانان ایرانی و رابطه آن با میزان عفو و گذشت در جوانان*، تهران، دانشگاه تهران (گزارش نهایی طرح تحقیقاتی).
- نجفی، محمود و همکاران، ۱۳۸۵، «بررسی رابطه کارآیی خانواده و دینداری با بحران هویت»، *دانشور رفتار*، ش ۱۶، ص ۱۷-۲۶.
- نوابخش، مهرداد و حمید پوریوسفی، ۱۳۸۵، «نقش دین و باورهای مذهبی بر سلامت روان»، *پژوهش دینی*، ش ۱۴، ص ۷۱-۹۴.
- نولان، پاتریک و گرهارد لنسکی، ۱۳۸۰، *جامعه های انسانی*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نی.

- Coldwell, K. J, 1995, Religious effect on level of family functioning, *Journal of Family Psychology*, v. 7, p. 245-260.
- Condon, P, & Desteno, D, 2011, Compassion for one reduces punishment for another, *Journal of Experimental Social Psychology*, v. 47, p. 698-701.
- Enright, R. D, & et al, 1998, *The psychology of Interpersonal Forgiveness*. In R. D. Enright, & J. North (Eds.), Exploring forgiveness (p. 46-62). Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Fincham, F. D, 2000, "The kiss of the porcupines: from attributing responsibility to forgiving", *Journal of Personal Relationships*, v. 7, p. 1-23.
- Hook, J. N, 2007, Forgiveness, individualism and collectivism, Master of Science, Thesis, Virginia Commonwealth University.
- Karremans, J. C, & Van Lange, P. A. M, 2004, "Back to caring after being hurt: the role of forgiveness", *European Journal of Social Psychology*, v. 34, p. 207-227.
- Mahoney, A, & et al, 2001, "Religion in the home in the 1980s and 90s: A meta analytic review and conceptual analysis of religion, marriage and parenting", *Journal of Family Psychology*, v. 13, p. 321-338.
- Neto, F, 2007, "Forgiveness, personality and gratitude", *Journal of Personality and Individual Differences*, v. 43(8), p. 2313-2323.
- Riply, J. S, & Worthington, E. L., 2002, "Hope-focused and forgivenessbased group interventions to promote marital enrichment", *Journal of Counseling & Development*, v. 80, p. 452-463.
- Ross, S. R, & et al, 2004, "A personological examination of self-and other-forgiveness in the five factor model", *Journal of Personality Assessment*, v. 82, p. 207-214.
- Rye, M. S, & et al, 2005, "Can group interventions facilitate forgiveness of an ex-spouse? A randomized clinical trial", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, v. 73, p. 880-892
- Tabak, B, & et al, 2012, "Conciliatory gestures facilitate forgiveness and feelings of friendship by making transgressors appear more agreeable", *Journal of Personality*, v. 80(2), 503-536.
- Thompson, L. Y, & et al, 2005, "Dispositional forgiveness of self, other and situations", *Journal of Personality*, v. 73, p. 316-360.
- Wade, N. G, & et al, 2009, "Promoting forgiveness: Comparison of explicit forgiveness interventions with an alternative treatment", *Journal of Counseling and Development*, v. 87, p. 143-151.
- Ysseldyk, R, & et al, 2007, "Rumination: Bridging a gap between forgivingness, vengefulness, and psychological health", *Journal of Personality and Individual Differences*, v. 42, P. 1573-1584
- Zulling, K. J, & et al, 2006, "The association between perceived spirituality, religiosity and life satisfaction: the mediating role of self-rated health", *Social Indicators Research*, v. 79, p. 255-274.